

شناسایی ملاک‌های ارزیابی پیامدهای اجرای خط‌مشی مالکیت صنعتی در نقشه جامع علمی کشور

مسعود قلاچی^۱، فرج‌اله رهنورد^{۲*}، مهدی مرتضوی^۳

- ۱- دانشجوی دکتری گروه مدیریت دولتی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد قزوین، قزوین، ایران.
- ۲- دانشیار، گروه مدیریت دولتی، موسسه عالی آموزش و پژوهش مدیریت و برنامه‌ریزی، تهران، ایران.
- ۳- دانشیار مرکز مطالعات مدیریت و توسعه فناوری، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران.

پذیرش: ۱۴۰۰/۱۲/۲۱

دریافت: ۱۴۰۰/۶/۱۲

چکیده

دستیابی به آرمان‌های بلند نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران مستلزم تلاش همه‌جانبه در تمام ابعاد فرهنگی، علمی، اجتماعی و اقتصادی است. در این راستا، مقوله علم و فناوری از مهم‌ترین زیرساخت‌های پیشرفت کشور و ابزار جدی رقابت در عرصه‌های مختلف می‌باشد. یکی از این زیر مقوله‌های علم و فناوری، مالکیت صنعتی و سیاست‌های اجرایی اقدامات ملی مربوط به آن در نقشه جامع علمی کشور است. این پژوهش با هدف شناسایی شاخص‌های ارزیابی پیامدهای سیاست‌ها و خط‌مشی‌های اجرایی اقدامات ملی مربوط به مالکیت صنعتی از نقشه جامع علمی کشور انجام شده است. پژوهش، کیفی و از نوع توسعه‌ای و روش آن تحلیل محتوا است و از نمونه‌گیری هدفمند مشارکت‌کنندگان با حداکثر اختلاف استفاده کرده است. داده‌ها و اطلاعات موردنیاز از مصاحبه‌های ساخت‌نیافته نتیجه شده است. بدین‌منظور با ۱۳ تن از خبرگان، اساتید و صاحب‌نظران دارای دانش کافی و تجربه عملی، مصاحبه و برای گردآوری داده‌های موردنیاز پژوهش از نرم‌افزار Atlas.ti استفاده شده است. در مجموع، مفاهیم استخراج‌شده از مصاحبه‌ها در ۱۲۷ کد اولیه و ۵ مقوله اصلی دسته‌بندی شد.

در نهایت، ۵ مقوله کار آیی، اثربخشی، تداوم و استمرار، بهبود و ارتقاء و استاندارد مداری شناسایی شدند. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد ۶۱ شاخص در ارزیابی پیامد سیاست‌ها تأثیرگذارند که در ۹ شاخص اجماع بیشتری وجود داشت.

واژه‌های کلیدی: نقشه جامع علمی، مالکیت صنعتی، اجرای خط‌مشی، ارزیابی پیامد.

۱- مقدمه

در دنیای مدیریت دولتی چیزی به نام نبود خط‌مشی وجود ندارد، اگر دولت کاری انجام نمی‌دهد بر اساس یک خط‌مشی است و اگر دولت‌ها تصمیم به انجام کاری می‌گیرند نیز بر اساس یک خط‌مشی است و همیشه دولت‌ها اراده ملی را در پرتو خط‌مشی‌های عمومی پیاده‌سازی می‌کنند. دولت‌ها درصدد شناسایی و حل مسائل عمومی جامعه هستند؛ اما اگر نسخه تدوینی این خط‌مشی‌ها بر سیاق ملاحظات نظری و عملی دوران‌پیشانه تعبیه نشده باشد، نه تنها دردهای ملی دوا نخواهد شد، بلکه دردی به دردهای کشور اضافه می‌کند [۱] و شامل الگوهایی از اقدامات انجام‌شده در طول زمان و محصول تقاضا هستند. به سخن دیگر، یک‌روند منظم هدایت دولت در پاسخ به فشار ناشی از برخی مسائل درک شده هستند. این خط‌مشی‌ها، اصولی هستند که به‌وسیله مراجع ذی‌صلاح در کشور وضع شده‌اند و به‌عنوان یک الگو و راهنما، اقدامات و فعالیت‌های لازم در جامعه را راهبری می‌کنند [۲، ص ۱۴] و توسعه کشورها بر اساس خط‌مشی‌گذاری برای کسب یک فرصت و یا مبارزه با یک مسأله است که با تکیه بر امکانات و توانایی‌ها و شرایط حاکم بر کشور صورت می‌گیرد [۳] و نقش اصلی دولت در دنیای جدید، خط‌مشی‌گذاری عمومی است و می‌توانند مثبت (اقدام هدفمند سنجیده شده) یا منفی (تصمیم هدفمند سنجیده برای عدم دستیابی به اقدام) باشد [۴].

چرخه خط‌مشی شامل مراحل تنظیم دستور کار، تدوین سیاست، تصمیم‌گیری، اجرای خط‌مشی، و ارزیابی خط‌مشی است [۵]. اجرای خط‌مشی عبارت است از انجام یک تصمیم سیاسی عمده که معمولاً در راستای یک قانون است و درعین‌حال می‌تواند شکلی از دستورهای مهم اجرایی با تصمیمات قضایی را نیز در برمی‌گیرد [۶، ص ۲۰] و در حقیقت، به

فرآیندها و فعالیت‌هایی اشاره می‌کند که شامل کاربرد، انجام و اداره خط‌مشی است [۷، ص ۳۶].

علیرغم اهمیت روزافزون قانون عمومی در حکمرانی مؤثر و کارآمد دولت‌ها، آنچه در عمل با آن روبرو هستیم، این است که دولت‌ها بطور کلی موفق به اجرای یک خط‌مشی عمومی نمی‌شوند و یکی از مهم‌ترین موضوعاتی که امروزه بسیاری از کشورها از جمله کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه با آن روبرو هستند اجرای ناموفق خط‌مشی‌های کلی است [۸، ص ۴] و بازنگری در اجرای خط‌مشی‌ها نیز مستلزم تدوین سازوکاری جامع، دقیق و قابل اتکا برای رصد وضعیت اجرای آنهاست [۹].

تا همین اواخر، تحلیل‌گران خط‌مشی نیز تمایل به نادیده گرفتن عملکرد داشتند، زیرا آنها معتقد بودند که هر آنچه قانون می‌شود، اجرا می‌شود. آنان به‌طور سنتی به نهادهای خط‌مشی‌گذاری مانند رئیس‌جمهور، مجلس و شاید دادگاه‌ها توجه داشته‌اند و این خط‌مشی را از لحظه شکل‌گیری در سیستم سیاسی تا لحظه پذیرش بررسی کرده‌اند [۱۰، ص ۸]. تلاش‌های بسیاری نیز توسط نظریه‌پردازان مختلف صورت گرفته است تا الگویی برای اجرای موفقیت‌آمیز خط‌مشی‌ها ارائه شود، اما نتایج حاصل از خط‌مشی‌های اجرا شده حاکی از آن است که مدل‌های پیشنهادی نتایج بسیار مطلوبی نداشته‌اند [۱۱، ص ۱۱۰]. خط‌مشی‌ها به دلایل زیادی شکست می‌خورند. حتی یک هدف نسبتاً ساده، مانند پویش و اکسیناسیون که به اطلاعات فراوان و تخصص نیاز دارد و مستلزم بسیج، همکاری و هماهنگی تعدادی افراد و سازمان‌هایی است که باید به‌روش‌های خاصی در زمان‌های دقیق عمل کنند [۱۲]. عوامل کلیدی موفقیت عبارت است از مشخصه‌ها و شرایط یا متغیرهایی که اگر درست مدیریت شوند می‌توانند اثر قابل ملاحظه‌ای بر موفقیت وضع خط‌مشی داشته باشند [۱۳].

درضمن، در طول قرن حاضر، مشکلات پیش روی خط‌مشی‌گذاران مسلماً بسیار پیچیده‌تر و از نظر ساختاری نامطمئن شده است. حل این مشکلات مستلزم استفاده از ابزارها و فرآیندهای قدرتمند برای دستیابی به قوی‌ترین شواهد ممکن در مورد رابطه علی بین خط‌مشی‌هاست. یکی از مهم‌ترین فرآیندها برای دستیابی به این هدف، ارزیابی خط‌مشی است [۱۴]. مطالعات ارزیابی خط‌مشی، با شناسایی پیوندهای علی، اثربخشی مداخلات

خطمشی را تحلیل کرده و نقش اساسی در ارتقای خطمشی گذاری مبتنی بر شواهد ایفا می‌کنند [۱۵]. ارزیابی از جمله مهم‌ترین الزامات کمال‌بخش خطمشی‌های عمومی است که ضامن اندیشیدن، اجرای دقیق و بهبود مستمر آنها است؛ اما در عرصه اجرایی و دانشگاهی خطمشی گذاری ایران، کمتر به این مهم توجه شده است [۱۶]، لیکن تلاش برای استفاده از شاخص‌ها برای هدایت توسعه خطمشی‌ها جدید نیست [۱۷]، ولی اگر ارزیابی نتواند بازخورد قابل‌قبولی ارائه دهد، تصویر مبهمی از شرایط جدید و تغییرات ایجاد شده (در نتیجه اجرا)، پیش روی خطمشی‌گذاران قرار خواهد گرفت [۱۸].

از طرفی، طی چند دهه گذشته، نوآوری یک عامل تعیین کننده رشد بوده که به خوبی شناخته شده [۱۹] و توسعه ملی و رقابت پذیری عمدتاً توسط نوآوری و تغییرات فناوری هدایت شده است. در این میان، کشورهای کمتر توسعه یافته و در حال توسعه که همچنان به تولید مبتنی بر منابع طبیعی متکی بوده و فاقد تنوع در پایه تولید هستند، بیشتر کالاهایی با فناوری پایین و متوسط به پایین صادر می‌کنند. این کشورها درآمد سرانه پایین و توزیع درآمد نابرابر دارند. شواهدی وجود دارد مبنی بر اینکه ایجاد درآمد سرانه بیش از ۱۵۰۰۰ دلار نیاز به فعالیت‌هایی با ارزش افزوده بالا دارد که شامل مهارت‌های پیشرفته و تحقیق و توسعه می‌شود. نظام ملی مالکیت صنعتی جزء مهمی از زیرساخت‌های نوآوری است. بنابراین اصلاح و بهبود این نظام، گامی عملی در جهت ارتقای ظرفیت ملی نوآوری است [۲۰].

تاکنون در مورد موضوع اجرای اقدامات ملی مربوط به مالکیت صنعتی از نقشه جامع علمی کشور، هیچ‌گونه ارزیابی صورت نگرفته است و از صحت و سقم آن، اطلاعات دقیقی موجود نمی‌باشد و این امر موجب ایجاد فضای ابهام‌آلود شده و تصمیم‌گیری‌ها و سیاست‌گذاری‌های آتی را با ریسک بالا مواجه خواهد نمود.

در این پژوهش به شناسایی ملاک‌های ارزیابی پیامدهای اجرای مصوبه «سیاست‌های اجرایی اقدامات ملی مربوط به مالکیت صنعتی (که شامل پتنت‌ها، نشان‌ها و علائم تجاری، طراحی‌های صنعتی و نشانه‌های جغرافیایی است) از نقشه جامع علمی کشور» که در راستای اجرایی‌سازی اقدامات ملی ۵، ۶، ۷، ۸ و ۹ از راهبرد کلان ۱ آن نقشه در جلسه ۳۷ مورخ ۱۳۹۲/۵/۱ شورای ستاد راهبری اجرای نقشه جامع علمی کشور به تصویب رسیده است، پرداخته می‌شود تا با ارزیابی وضع موجود، به خطمشی‌گذاران در اتخاذ خطمشی‌های آتی

کمک نماید. اهم مصوبه «خط‌مشی‌های اجرایی اقدامات ملی مربوط به مالکیت صنعتی از نقشه جامع علمی کشور» که برای اجرا ابلاغ شده است به شرح ذیل می‌باشد:

۱- تأکید بر ایجاد مرجع ملی مالکیت صنعتی در قوه مجریه با در نظر گرفتن ویژگی‌های زیر و حداکثر استفاده از زیرساخت‌های موجود:

۲- تعیین نهاد یا دستگاه اجرایی محل استقرار مرجع ملی مالکیت صنعتی بر اساس بیشترین تناسب با ویژگی‌های مرجع ملی مالکیت صنعتی.

۳- تأکید بر انجام مأموریت‌ها و وظایف معین توسط مرجع ملی مالکیت صنعتی.

۴- واگذاری امور اجرایی و خدمات غیر حاکمیتی مرتبط با مالکیت صنعتی (اعم از آموزش، پژوهش، مشاوره، ترویج، اطلاع‌رسانی و پایش دارایی‌های فکری) به بخش غیردولتی و تشکل‌های تخصصی و مؤسسات آموزشی و پژوهشی.

۵- محور قراردادن منافع ملی در طراحی و اجرای کلیه فرایندها و اقدامات مرتبط با مالکیت صنعتی و همچنین در کلیه تعاملات بین‌المللی.

۶- تنظیم مقررات مالکیت صنعتی بر مبنای تحلیل فضای فناوری، صنعتی و اقتصادی کشور، الزامات رقابت‌پذیری ملی، الزامات اقتصاد دانش‌بنیان و بازارهای هدف صادراتی.

۷- بهره‌برداری حداکثری از کلیه امکانات و ظرفیت‌های بین‌المللی حوزه مالکیت فکری از جمله معاهدات و پیمان‌های متقابل.

۸- انجام کلیه فرایندهای اجرایی مالکیت صنعتی با روش‌های نوین مبتنی بر فناوری اطلاعات و ایجاد بانک‌های اطلاعاتی روزآمد از دارایی‌های فکری صنعتی حفاظت‌شده در کشور، با قابلیت دسترسی همگانی.

۲- پیشینه پژوهش

۲-۱- مفهوم ارزیابی خط‌مشی

ارزیابی مرز بین تحلیل خط‌مشی و تحلیل برای خط‌مشی را نشان می‌دهد [۲۱، ص ۵] و عبارت است از بررسی نظام‌مند موضوع موردنظر. ارزیابی فعالیتی است که انتظار می‌رود با

انجام آن، هر یک از بخش‌های اداری به مطالعه و کسب اطلاعات درباره تأثیرهای خط‌مشی بر حوزه تحت اختیار خود در یک بازه زمانی مشخص پردازد و آن را از نظر ضرورت، کارایی و اثربخشی یا هر زاویه دیگری که به ویژگی‌های خاص آن خط‌مشی مربوط است بررسی نماید [۲۲، ص ۲۶]. ارزیابی یک عنصر کلیدی در چرخه خط‌مشی‌گذاری عمومی محسوب می‌شود. این فرایند خط‌مشی‌گذاری اغلب به دلیل پیچیدگی ذاتی مسائل عمومی و نیاز به تبیین منافع رقابتی، زنده، تعاملی، و نامنظم است [۲۳، ص ۳۷].

۲-۲- کارکردهای ارزیابی خط‌مشی

ارزیابی بخشی از فعالیت‌های روزانه ماست؛ اما اجرای حرفه‌ای ارزیابی زمانی ضرورت دارد که باید تصمیمی گرفته شود یا یادگیری خاصی موردنیاز است؛ بنابراین، ارزیابی رسمی زمانی لازم است که پاسخ به پرسش‌های ارزیابی نقش کلیدی در ادامه یک خط‌مشی یا تأمین هزینه‌های آن داشته باشد. به‌طورکلی دلایل زیر می‌تواند چرایی ارزیابی خط‌مشی را نشان دهد:

- ارزیابی می‌تواند در بهبود کیفیت سهم بسزایی داشته باشد؛
- ارزیابی می‌تواند در افزایش دانش خط‌مشی‌گذاران تأثیرگذار باشد؛
- ارزیابی می‌تواند در انتخاب ابزارهای مناسب خط‌مشی تعیین‌کننده باشد؛
- ارزیابی به افراد کمک می‌کند تا پاسخگو باشند؛
- یافته‌های ارزیابی می‌تواند در متقاعد کردن دیگران در خصوص اثربخشی خط‌مشی کمک‌کننده باشد؛
- ارزیابی یک مهارت ضروری در چرخه خط‌مشی‌گذاری است.

گفته می‌شود ارزیابی دارای منطقی است که تمام فعالیت‌های ارزیابی را تحت تأثیر قرار می‌دهد. این منطق اشاره به اصولی خاصی دارد که زیربنای فرآیندهای ارزیابی را تشکیل می‌دهد. اغلب منطق ارزیابی ناظر بر چگونگی تعیین فرآیندها و اثرات یک خط‌مشی است. همان‌طور که فورنیر^۱ اشاره دارد، منطق ارزیابی به شرح زیر است:

---

1. Fornier

- ۱) وضع سنجه‌ها: تعیین ابعادی که باید موردسنجش قرار گیرند
  - ۲) تعیین استانداردها: درجه عملکرد مورد انتظار
  - ۳) سنجش عملکرد و مقایسه با استانداردها: عملکرد مورد ارزیابی در چه حدی است؟
  - ۴) ارزش‌گذاری: ارزش مورد ارزیابی در چه حدی است؟
- منطق ارزیابی شامل توصیه برای اقدامات آتی است. به سخن دیگر، باید به فهرست چهارگانه فوق، «ارائه پیشنهاد و توصیه» را نیز اضافه کرد [۲۴، ص ۲۶۶].

۳- اجرای موفق خط‌مشی

عملی کردن برنامه‌های خط‌مشی آن‌طورکه ابتدا به نظر می‌رسد، ساده نیست. دلیل این امر مجموعه عواملی است که به طبیعت مسئله عمومی، شرایط محیطی و سازوکار اداری سازمان مجری مربوط می‌شود. به عبارت دیگر، واقعیت‌های اجرا انجام خط‌مشی‌ها را سخت می‌کند، واقعیت‌هایی که با اهداف و مقررات تعیین‌شده برای دستیابی به آن‌ها کاملاً متفاوت هستند [۲۵، ص ۱۹۵].

فرآیند اجرای خط‌مشی در محیطی صورت می‌گیرد که بازیگران مختلفی در آن نقش دارند. درعین حال این بازیگران با یکدیگر تعامل دارند و این تعاملات به دلیل اختلافات سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و غیره بر روند اجرای خط‌مشی تأثیر می‌گذارد. به دلیل این اختلافات سیاسی، اقتصادی و فرهنگی، استفاده از مدل‌های ارائه‌شده توسط نظریه‌پردازان مختلف در هر شرایطی چندان مناسب نیست. بنابراین، برای اجرای موفقیت‌آمیز خط‌مشی‌های تدوین‌شده، لازم است عوامل مرتبط و مؤثر متناسب با شرایط خاص خط‌مشی و زمینه عملیاتی آن شناسایی و در نظر گرفته شود [۲۶].

تعیین ابزار اجرای مناسب تابع بسیاری از مسائل بوده و خط‌مشی‌گذار با توجه به آن‌هاست که می‌تواند خط‌مشی عمومی موفق‌تری را برای اجرا اتخاذ کند. موقعیت محیطی خط‌مشی، مخاطبان آن، شرایط جامعه از جهات مختلف، نوع و ماهیت خط‌مشی، امکانات و منابع اجرایی در سازمان‌های مجری باید در تصمیم‌گیری نسبت به انتخاب ابزار لحاظ شوند و هیچ

خطمشی مصوب نگردد، مگر آنکه امکان اجرای آن از جهات فوق بررسی و تأیید شده باشد [۲۷، ص ۲۱۱].

هیل و هوپ^۱ (۲۰۱۷) در کتاب خود شش عامل شکل و سیمای خطمشی، نحوه شکل‌گیری خطمشی (بالا به پایین یا پایین به بالا)، ارتباطات افقی، ارتباطات عمودی، بستر خطمشی و بازیگران را مؤثر بر اجرای خطمشی مطرح کرده‌اند [۲۸، ص ۶۹].

ممیوند و همکاران با مطالعه خط مشی زیست محیطی، سیاست‌های نمادین، هماهنگی و همسویی نهادی، تدوین فکورانه، اولویت مسائل زیست محیطی، حمایت عمومی و مشارکت همگانی، راهبردهای سبز، الزامات قانونی، شناخت پیشینه فرهنگی، اعتلای فرهنگ زیست محیطی و ارزش‌مداری محیط را عوامل مؤثر بر اجرای خطمشی می‌دانند [۲۹].

مور و گروس^۲ واقع‌گرایانه بودن خطمشی عمومی، علت کاوی مسائل عمومی، عدم سیاست‌زدگی در تدوین خطمشی عمومی، قوت اراده سیاسی خطمشی‌گذاران و احساس مسئولیت، جذب فرصت محیطی مؤثر بر خطمشی‌گذاری عمومی، وجود زیرساخت‌های حمایت‌کننده ساختاری و نهادی و قضایی خطمشی‌گذاری عمومی را از عوامل کلیدی موفقیت در خطمشی‌گذاری می‌دانند [۳۰].

ازطرفی، جرال^۳ و همکاران مخالفت بسیار زیاد و یا عدم حمایت از خطمشی و تعصب تصمیم‌گیرندگان را از عوامل شکست اجرای خطمشی می‌دانند [۳۱]. هالند و همکاران نیز عدم وجود مهارت‌های فنی را عامل شکست اجرای خطمشی می‌دانند [۳۲].

یولر^۴ (۲۰۲۰) عدم موفقیت خطمشی‌های عمومی را فراگیر دانسته و یکی از دلایل آن را، ماهیت پیچیده خطمشی‌ها می‌داند. به اعتقاد وی، ویژگی اصلی سیستم‌های پیچیده این است که نمی‌توان آن‌ها را به‌طور دقیق کنترل یا پیش‌بینی کرد [۱۲].

اجرای موفقیت‌آمیز خطمشی یک اقدام راهبردی است که دولت برای اتخاذ تصمیم خطمشی مدنظر و دستیابی به نتایج در نظر گرفته‌شده، اتخاذ کرده است. موفقیت از نظر اجرای

---

1. Hill & Hope
2. Maor & Gross
3. Gerald
4. Mueller

خط‌مشی به معنای دستیابی به عملکرد مورد انتظار ذینفع است. موفقیت در این زمینه یک ابتکار عمل پیاده‌سازی اولیه است [۳۳].

۶- پیشینه تجربی پژوهش

در سوابق این موضوع، بزرگ‌نژاد (۱۳۹۶) در رساله خود به تبیین و تدوین الگوی اجرای خط‌مشی‌های آموزش عالی جمهوری اسلامی ایران با توجه به ارزیابی از اهداف و خط‌مشی‌های برنامه‌های توسعه سوم و چهارم در زمینه آموزش عالی با تأکید بر عملکرد وزارت علوم، تحقیقات و فناوری در زمینه اجرای اهداف و خط‌مشی‌های آموزش عالی ایران را در دستور کار خویش قرار داده است و به‌عنوان نتیجه نهایی الگوی پیشنهادی پژوهش برای برنامه ششم، پیشنهاد داده است.

تراب‌زاده (۱۳۹۰) در رساله خود به ارزیابی نظریه‌های عدالت در خط‌مشی‌های آموزشی جمهوری اسلامی ایران پرداخته است و نتایج پژوهش ایشان مویده آن است که از زاویه عناصر ماهوی عدالت (نیاز، تلاش، حق، بیطرفی، توازن، مساوات و زمینه)، شاهد نوعی ضعف انسجام نظری بین دو بسته خط‌مشی آموزشی (دولتی، غیردولتی) هستیم.

چیانگ (۲۰۱۱) در مقاله خود به ارزیابی خط‌مشی‌های انرژی کشور تایوان پرداخته و چارچوبی را برای ارزیابی اثربخشی سیاست‌های انرژی ارائه می‌دهد و دیدگاه محتوایی از اقدامات مربوط به خط‌مشی‌های انرژی را در ارتباط با هدف یک اقتصاد پایدار ارائه می‌دهد. این مقاله نشان می‌دهد که خط‌مشی انرژی برای بدست آوردن یک اقتصاد پایدار اتخاذ نشده است.

معمارزاده و همکاران (۱۳۹۲) به ارزیابی اثربخشی اجرای خط‌مشی‌های مصوب مجلس شورای اسلامی در حوزه بهداشت و درمان پرداخته و نتایج تحقیق آنها نشان می‌دهد که خط‌مشی‌های بهداشت و درمان در قانون چهارم توسعه اثربخشی و موفقیت لازم را در عمل ندارد.

نیکی و همکاران (۲۰۱۶) ارزیابی چند معیاره را برای ارزیابی سازوکارهای خط‌مشی عمومی که باعث افزایش بهره‌وری انرژی و منابع انرژی تجدید پذیر در بخش ساختمان

یونان می‌شود را مورد استفاده قرار داده و نتیجه می‌گیرند که این کشور هنوز هم فرصت‌های صرفه‌جویی در انرژی را از دست می‌دهد.

۵- چارچوب مفهومی پژوهش

مدل مفهومی پژوهش، یک الگوی نظری مبنی بر روابط میان شماری از عواملی که در پژوهش از اهمیت بیشتری برخوردارند. این چارچوب با بررسی سوابق پژوهش در قلمرو مسئله جریان پیدا می‌کند. در آمیختن باورهای منطقی پژوهشگر با پژوهش‌های انتشار یافته به منظور ایجاد مبانی علمی برای بررسی مسئله مورد تحقیق جایگاه ویژه‌ای دارد [۳۴، ص ۹۴]. با توجه به پیشینه پژوهش و پیشینه تجربی آن، مدل مفهومی پژوهش احصاء شد. در زیر شکل مدل مفهومی پژوهش با ۳۵ نشانگر در ۵ بُعد ارائه شده است.

شکل ۱. مدل مفهومی پژوهش

۶- روش‌شناسی پژوهش

از دید روش‌شناسی، پژوهشگران بر این باورند که روش تحقیق کیفی بینش عمیق‌تری را در قبال پدیده‌های فرایندی فراهم می‌سازد. به‌سختن دیگر، یکی از مشخصه‌های پژوهش کیفی، تعامل فوق‌العاده بین پژوهشگر و محیط پیرامونی است و درک عمیقی از مسئله پژوهش را فراهم می‌آورد [۳۵].

نظریه داده بنیاد^۱، نوعی راهبرد پژوهشی برای علوم اجتماعی است که توسط دو جامعه‌شناس آمریکایی، بارنی گلیزر و آنسلم اشتراوس^۲ تدوین شده است و یک شیوه‌شناسی استقرایی کشف نظریه است که این امکان را برای پژوهشگر فراهم می‌آورد تا گزارشی نظری از ویژگی‌های عمومی موضوع پرورش دهد، در حالی که به‌طور همزمان، پایه این گزارش را در مشاهدات تجربی داده‌ها محکم می‌سازد.

کرسول^۳ سه رهیافت مسلط را در نظریه‌سازی داده بنیاد، قابل تمیز می‌داند: رهیافت نظام مند که با اثر اشتراوس و کوربین^۴ شناخته می‌شود؛ رهیافت ظاهر شونده که مربوط به اثر گلیزر است و رهیافت ساخت‌گرایانه که توسط چارمز حمایت می‌شود [۳۶، ص ۷۰]. در این پژوهش کیفی از رهیافت گلیزر استفاده می‌شود که عقیده دارد که باید اجازه داده شود تا نظریه از داده‌ها ظاهر شود.

۶-۱- نمونه‌گیری نظری

جامعه آماری تحقیق حاضر در بخش کیفی و جهت دستیابی به عوامل مؤثر بر اجرای موفق خط‌مشی‌های مالکیت صنعتی، شامل اعضای هیئت‌علمی دانشگاه‌ها و مدیران و کارشناسان خبره امر هستند که سابقه اجرایی داشته و در زمینه مالکیت صنعتی صاحب‌نظر هستند.

-
1. Grounded theory
  2. Barney Glaser & Anselm Strauss
  3. Creswell

جدول ۱. آمارهای جمعیت شناختی خبرگان

کد خبره	جنسیت	سن	تخصص	مسئولیت	تجربه
۱	مرد	۴۲	مالکیت صنعتی	مدیر - عضو هیئت علمی / اجرایی	۱۶
۲	مرد	۴۷	حقوق مالکیت فکری	عضو هیئت علمی	۱۳
۳	زن	۴۷	حقوق مالکیت فکری	مدیر اجرایی	۱۷
۴	زن	۴۰	مدیریت دولتی - خط‌مشی‌گذاری	مدیر - عضو هیئت پژوهشی	۱۲
۵	مرد	۴۸	مدیریت فناوری	مدیر اجرایی	۲۱
۶	مرد	۴۲	حقوق مالکیت فکری	مدیر اجرایی / عضو شورای سیاست‌گذاری مالکیت فکری	۱۶
۷	مرد	۳۶	مدیریت دولتی - خط‌مشی‌گذاری	مدیر اجرایی	۹
۸	مرد	۶۰	حقوق مالکیت فکری	عضو هیئت علمی	۳۲
۹	مرد	۳۹	مدیریت دولتی - خط‌مشی‌گذاری	مدیر اجرایی	۱۳
۱۰	مرد	۴۱	اقتصاد	مدیر اجرایی	۲۰
۱۱	مرد	۵۸	فقه و اصول مالکیت فکری	عضو هیئت علمی / دبیر شورای سیاست‌گذاری مالکیت فکری	۲۶
۱۲	مرد	۳۸	مدیریت دولتی - خط‌مشی‌گذاری	عضو هیئت علمی / اجرایی	۱۱
۱۳	مرد	۴۶	مدیریت دولتی - خط‌مشی‌گذاری	عضو هیئت علمی	۱۸

۶-۲- جمع‌آوری داده

ابزار اصلی مورداستفاده برای شناسایی عوامل مؤثر بر خط‌مشی‌های اقدامات ملی مربوط به مالکیت صنعتی در این پژوهش مصاحبه ناساخت‌یافته است. جامعه آماری این پژوهش شامل خبرگانی است که از سویی، دانش کافی در خصوص مباحث مدیریت دولتی به‌خصوص

مالکیت صنعتی داشته و از سوی دیگر تجربه عملی و آشنایی لازم با فضای ارزیابی خط‌مشی را دارند. در ابتدای هر مصاحبه ابتدا توضیحاتی در خصوص موضوع مورد نظر داده می‌شد و پس از اطمینان از روشن بودن موضوع برای خبره مورد نظر، سوال‌ها پرسیده شده است. پس از هر مصاحبه براساس روش نمونه‌گیری نظری گلوله برفی، از مصاحبه‌شونده خواسته می‌شد تا افرادی را که از نظر آن‌ها اشراف کامل به موضوع دارند را معرفی نمایند و سپس سابقه علمی و تجربی افراد بررسی و مصاحبه با آن‌ها ترتیب داده می‌شد. در این تحقیق با ۱۳ خبره مصاحبه ساختارنایافته (مطابق جدول ۱) انجام شد که از مصاحبه یازدهم به بعد، تکرار در اطلاعات مشاهده گردید (اشباع نظری)، اما برای اطمینان، انجام مصاحبه‌ها تا سیزدهمین خبره ادامه یافت. مدت‌زمان هر مصاحبه به‌طور متوسط یک ساعت بود. تمام مصاحبه‌ها برای استخراج کدهای اولیه بر روی کاغذ پیاده گردید.

از آنجایی‌که در این پژوهش برای تحلیل داده‌های حاصل از مصاحبه از روش نظریه برخاسته از داده‌ها استفاده شده است، ابتدا متن هر مصاحبه بررسی، و باتوجه به هر جمله اساسی درون‌متن، نکات کلیدی در مصاحبه برای کدگذاری باز، مفهوم‌سازی و همچنین مقوله‌بندی استخراج گردیده است. به‌منظور سازمان‌دهی بهتر فرایند تحلیل، جهت تجزیه و تحلیل داده‌های حاصل از مصاحبه‌ها، از نرم‌افزار Atlas.ti استفاده شده است.

جدول ۲. راهنمای مصاحبه ناساخت یافته

سوال اصلی	سوالات فرعی
ملاک‌های ارزیابی پیامدهای اجرای خط‌مشی‌های اقدامات ملی مربوط به مالکیت صنعتی از نقشه جامع علمی کشور کدامند؟	۱. برای دستیابی به پیامدهای موثر و قابل قبول اجرای خط‌مشی‌های مالکیت صنعتی، از نظر مؤلفه کارایی، باید چه ویژگی‌هایی داشته باشد؟
	۲. برای دستیابی به پیامدهای موثر و قابل قبول اجرای خط‌مشی‌های مالکیت صنعتی، از نظر مؤلفه بهبود و ارتقاء، باید چه ویژگی‌هایی داشته باشد؟
	۳. برای دستیابی به پیامدهای موثر و قابل قبول اجرای خط‌مشی‌های مالکیت صنعتی، از نظر مؤلفه اثربخشی، باید چه ویژگی‌هایی داشته باشد؟
	۴. برای دستیابی به پیامدهای موثر و قابل قبول اجرای خط‌مشی‌های مالکیت صنعتی، از نظر مؤلفه شاخص مداری، باید چه ویژگی‌هایی داشته باشد؟
	۵. برای دستیابی به پیامدهای موثر و قابل قبول اجرای خط‌مشی‌های مالکیت صنعتی، از نظر مؤلفه تداوم و استمرار، باید چه ویژگی‌هایی داشته باشد؟

نمونه‌ای از کدهای باز همراه با گویه‌های مصاحبه‌شوندگان در جدول زیر ارائه شده است.

جدول ۳. نمونه‌ای از کدهای باز همراه با گویه‌های مصاحبه‌شوندگان

کد	نکات کلیدی مصاحبه
ارزیابی دوره‌ای اجرای خط‌مشی‌ها ارزیابی مقطعی اجرای خط‌مشی‌ها	به این شکلی که مثلاً شما فکر کنید که ما امکان ارزیابی و رصد و نظارت بر اجرای خط‌مشی‌ها داشته باشیم، نه به این ترتیب نیست که مثلاً بگوییم ما به صورت دوره‌ای بیاییم بررسی کنیم
افزایش درآمد سرانه از مالکیت صنعتی خلق ثروت از مالکیت صنعتی کارآفرینی از مالکیت صنعتی	چون هدف مالکیت صنعتی خلق ثروت است. هدف مالکیت صنعتی کارآفرینی است، ما داریم به دنبال مالکیت صنعتی می‌رویم ما از مالکیت صنعتی داریم حمایت می‌کنیم که نتیجه اش بشود خلق ثروت و کار آفرینی، افزایش درآمد سرانه
افزایش سطح آگاهی مردم در حوزه مالکیت صنعتی	بالاخره ما اقداماتی کرده‌ایم، اقداماتش بوده که آگاهی بخشی به جامعه زیادت‌ر شده
ایجاد یک نهاد واحد و جامع برای مالکیت صنعتی	ما یک نهاد واحد و جامع برای مالکیت فکری در کشور نداریم و بسیار پراکنده و هر کسی هم بر اساس تشخیص خودش دارد عمل می‌کنند و در نتیجه هر نهادی برای یک کاری می‌کند، ولی کار منسجمی انجام نمی‌شود.
بروز و ظهور شرکت‌های دانش بنیان	بروز و ظهور آن را در خود جامعه ببینید که ما در حوزه خرید و فروش امروز می‌بینیم که در فضای سایبر، در فضای مارکتینگ،
بهره‌برداری از اقسام مالکیت صنعتی	توانستیم از این‌ها بهره‌برداری یا خودمان بهره‌برداری کنیم یا امکان بهره‌برداری به دیگران بدهیم. این از مهم‌ترین شاخص‌هاست.

۷- فرآیند کدگذاری در رویکرد ظاهری (گلیزری)

رویکرد ظاهر شونده طی دو مرحله اصلی کدگذاری و سه‌گام صورت می‌گیرد. کدگذاری فرآیندی است که داده‌ها را با نظریه پیوند می‌دهد. در واقع، از طریق کدگذاری، «کدهای مفهومی» ایجاد می‌شوند که پیوند میان داده‌ها و نظریه‌ها را روشن می‌کند. کدگذاری از طریق شکستن داده‌ها پژوهشگر را از سطح تجربی حرکت داده و با گروه‌بندی داده‌ها در کدهایی

مشخص، زمینه تبدیل آن‌ها به نظریه را فراهم می‌کند. به عبارت دیگر، کدگذاری برای ایده‌های مفهومی، راهی مطمئن برای پژوهشگران است که آن‌ها را از بند تجربی داده‌ها آزاد می‌سازد و از سطح تجربی داده‌ها فراتر می‌برد [۳۷]. شکستن^۱ داده‌ها به محققان کمک می‌کند تا به عقب برگشته، عناصر نامتراکم^۲ را بررسی نموده و آن‌ها را به گونه‌ای مفهوم‌سازی کند که از یک موقعیت و یا مصاحبه خاص که در آن قرار داشتند، فراتر روند [۳۸].

به‌طورکلی، دو فرآیند اصلی کدگذاری در رویکرد ظاهر شونده مشتمل بر کدگذاری واقعی^۳ (کدگذاری باز^۴ و کدگذاری انتخابی^۵) و کدگذاری نظری هستند.

الف) کدگذاری باز

پس از اتمام اولین مصاحبه، فرآیند کدگذاری باز آغاز می‌شود. خروجی مرحله کدگذاری باز، کدهای بنیادی (مقوله‌ها و ویژگی‌های مقوله‌ها) است. در این مرحله، مطالب را خط به خط می‌خوانیم و به هر قسمت از داده‌ها (که ممکن است یک کلمه، خط یا پاراگراف باشند) یک برچسب اختصاص می‌دهیم. این تکه‌ها از داده‌ها را می‌توان یک واقعه^۶ در نظر گرفت. چندین واقعه، یک مفهوم را شکل می‌دهند. پس از تشکیل کدهای بنیادی، به این واقعه‌ها، نماگر^۷ گفته می‌شود. هنگام بررسی واقعه‌ها باید همواره این پرسش‌ها را مطرح کنیم: این واقعه، چه مقوله‌ای را نشان می‌دهد؟ یا این واقعه، کدام ویژگی مقوله را نشان می‌دهد؟ و درنهایت، دل‌نگرانی و دغدغه اصلی شرکت‌کنندگان چیست؟ [۳۹، ص ۴۰].

در این پژوهش ابتدا کلیه مصاحبه‌ها به شکل کامل و بدون انحراف به شکل نوشتار تهیه گردید و بر روی کاغذ پیاده شد. پس‌ازآن با کدگذاری کلیه عبارت‌ها از مجموع ۱۳ مصاحبه صورت پذیرفته، ۲۹۰ عبارت استخراج گردید با حذف تمامی عبارت‌های نامربوط از فرآیند کدگذاری، ۱۲۷ کد اولیه در اختیار قرار گرفت. با توجه به اینکه مفاهیم متنوعی از داده‌ها استخراج شده بود و دسته‌بندی آن‌ها در تعداد قابل‌بررسی، ممکن نبود، کدگذاری باز در سطح

1. Fracturing
2. Dis-aggregated
3. Substantive Coding
4. Open Coding
5. Selective Coding
6. Incident
7. Indicator

مفاهیم برای بار دوم به انجام رسید. در این مرحله پژوهشگر از ۱۲۷ کد اولیه به ۷۱ مفهوم دست‌یافت و در مرحله آخر از مجموع ۶۱ مفهوم ثانویه ۵ مقوله استخراج شد.

جدول ۴. تعداد کدهای اولیه، ثانویه، مفاهیم و مقولات

عبارت	کد اولیه	مفهوم اولیه	مفهوم ثانویه	مقوله
۲۹۰	۱۲۷	۷۱	۶۱	۵

ب) کدگذاری انتخابی

طی فرآیند مقایسه مستمر، مقوله محوری شروع به ظاهر شدن می‌کند. این مقوله محوری که بیشترین تغییرات مربوط به دغدغه شرکت‌کنندگان را توضیح می‌دهد، اساس تمرکز مطالعه و داده‌های جمع‌آوری انتخابی در مراحل بعدی خواهد بود. مقوله محوری توضیح می‌دهد که دغدغه اصلی مصاحبه‌شوندگان در ارتباط با مسئله اصلی پژوهش چیست [۴۰]. زمانی که مقوله محوری نمودار شد و ظهور یافت، کدگذاری انتخابی آغاز می‌شود و مصاحبه‌های بعدی در جهت مقوله محوری کدگذاری می‌شوند. کدگذاری انتخابی با کدگذاری برای مقوله محوری سروکار دارد. مقوله محوری عبارت است از یک مفهوم و یا یک «فرآیند اصلی اجتماعی» که با مفهوم‌های دیگر پیوند داده می‌شوند [۳۷].

ج) کدگذاری نظری

این مرحله از کدگذاری به تلفیق مقوله‌ها از طریق یک الگوی ارتباطی اشاره دارد. در واقع، این مرحله از کدگذاری به محقق اجازه می‌دهد تا به تفکر درباره مقوله‌ها که ممکن است به حوزه وسیعی از احتمالات ذهنی بیانجامد، نزدیک شود و به‌صورت تحلیلی به پیوند ممکن بین مقوله‌ها بیندیشد [۳۸]. بنابراین، کدهای نظری عبارت‌اند از مدل‌های انتزاعی که مقوله‌های به‌دست‌آمده را در جهت یک نظریه ترکیب می‌کنند (گلیزر و هن، ۲۰۰۵) و مانند کدهای واقعی (که از فرآیند کدگذاری باز و انتخابی حاصل شده‌اند) ظهور یافته و خودجوش هستند

و داستان‌های تکه‌تکه شده را دوباره به هم بافته و متصل می‌کنند. لذا، کدهای واقعی بدون کدهای نظری، انتزاع‌های پوچ و خالی خواهند بود. کدگذاری نظری در ایجاد پیوند میان ایده‌ها، مبنای ارائه نظریه‌ای نوین و مبتنی بر داده‌های اصلی را فراهم می‌آورد [۳۷].

۸- اعتبارسنجی یافته‌ها

روایی محتوا موضوع قضاوت متخصصان در خصوص مرتبط بودن مقوله‌ها با موضوع پژوهش است. برای تعیین روایی، روش‌های متعددی وجود دارد که عبارت‌اند از: روایی صوری، روایی محتوا، روایی ملاکی و روایی سازه‌ای و غیره، در این پژوهش برای بررسی روایی محتوا از روش پیشنهادی لاوشه^۱ (۱۹۷۵) به شکل کمی از روایی محتوا استفاده شد. برای تعیین CVR^۲، ابتدا پرسش‌نامه با الگویی خاص در اختیار اعضای پانل خبرگان قرار گرفته و از آن‌ها درخواست شد تا هر گویه را از نظر معیار ضرورت بر اساس طیف لیکرتی ۳ قسمتی («ضروری»، «مفید، ولی غیرضروری» و «غیرضروری») بررسی نمایند. پس از دریافت پاسخ‌های اعضای پانل، داده‌های مربوط به نظرات هر عضو پانل در نرم‌افزار Excel وارد شده و با استفاده از محاسبات ریاضی و آماری طبق فرمول تحلیل‌های لازم انجام پذیرفت.

$$CVR = \frac{ne - \frac{N}{2}}{\frac{N}{2}}$$

ne: تعداد افرادی که به گزینه ضروری پاسخ داده‌اند

N: تعداد کل افراد خبره

اگر مقدار محاسبه‌شده از مقدار جدول بزرگ‌تر باشد اعتبار آن شاخص پذیرفته می‌شود [۴۱، ص ۷۸].

1. Lawshe
2. CVR: Context Validity Ratio

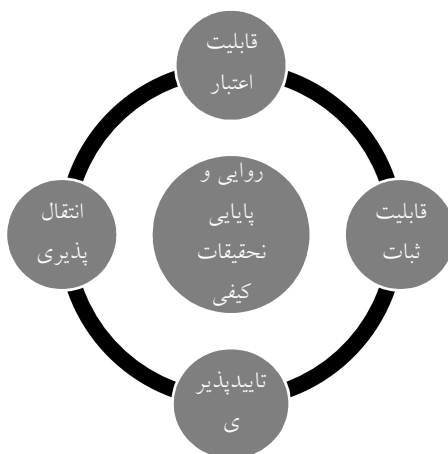

جدول ۵. تصمیم‌گیری در مورد CVR

تعداد افراد پانل خبرگان	حداقل مقدار روایی
۵	۰/۹۹
۶	۰/۹۹
۷	۰/۹۹
۸	۰/۸۵
۹	۰/۷۸
۱۰	۰/۶۲
۱۵	۰/۴۹
۲۰	۰/۴۲
۲۵	۰/۳۷
۳۰	۰/۳۳
۴۰	۰/۲۹

تعداد خبرگان شرکت کننده در پژوهش حاضر، ۱۳ نفر بود که از همه آنان درباره تک تک سؤالات پرسیده شد و CVR کل ۰/۷۲ به دست آمد. با توجه به اینکه مقدار CVR بزرگتر از مقدار روایی ذکر شده در جدول فوق می‌باشد، بنابراین، اعتبار روایی ابزار گردآوری مطالعات تأیید گردید.

همچنین از شاخص‌های چهارگانه لینکلن و گوبا برای تعیین روایی و پایایی یافته‌های پژوهش استفاده شد.

شکل ۲. معیارهای اعتبارسنجی لینکلن و گوبا

در جدول ۶ ملاک‌های ارزیابی پیامدهای اجرای خط‌مشی‌های اقدامات ملی مربوط به مالکیت صنعتی از نقشه جامع علمی کشور ارائه شده است.

جدول ۶. ملاک‌های ارزیابی پیامدهای اجرای خط‌مشی‌های اقدامات ملی
مربوط به مالکیت صنعتی از نقشه جامع علمی کشور

مقوله	شاخص
رئیس‌جمهور جمهوری اسلامی ایران معاونت علمی، فناوری و اقتصاد دیجیتال وزارت علم، تحقیقات، فناوری و نوآوری وزارت صنعت، معدن و تجارت سازمان ملی مالکیت صنعتی	افزایش و رونق شرکت‌های دانش‌بنیان، تعداد اقسام مالکیت صنعتی ثبت‌شده‌ای که تجاری‌سازی شده، تعداد اقسام مالکیت صنعتی ثبت‌شده توسط افراد مقیم و غیر مقیم، تعداد اقسام مالکیت صنعتی که تمدید می‌شوند، تعداد استنادات به اختراعات ثبت‌شده، تعداد اظهارنامه‌های متقاضی ثبت داخلی و خارجی و افزایش کیفیت آن‌ها، افزایش سهم شرکت‌های دانش‌بنیان در صادرات، افزایش درآمد سرانه و رونق کسب‌وکارهای مرتبط، افزایش سرعت و کیفیت ارزیابی‌ها
	پایگاه‌های اطلاعاتی در دسترس، خلق ثروت و درآمدزایی و کارآفرینی، اثرگذاری در نظام نوآوری و اقتصاد ملی، توسعه پارک‌های فناوری، واگذاری اقسام مالکیت صنعتی ثبت‌شده، حمایت از ایده‌ها و دستاوردهای واقعی، جذب سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی در اختراعات، افزایش آگاهی عمومی و بهره‌مندی از اختراعات، پیوستن به معاهدات بین‌المللی و کمک به ثبت هدفمند بین‌المللی، مزایای هدفمند غیرمالی، انگیزش مخترعان برای اختراعات بعدی
	غنی بودن اطلاعات اقسام مالکیت صنعتی ثبت‌شده، تربیت افراد متخصص در دانشگاه‌ها، حفظ حقوق دانشگاه‌ها در قراردادها، اجرای صحیح روش تحقیقی ثبت اختراع، نظام ارزیابی منصفانه، ارزیابی‌های مستمر دوره‌ای و مقطعی، بازبینی روند ارزیابی
	تحقق حقوق حاصل از دارایی‌های صنعتی، به‌کارگیری تحلیل پتنت در کسب‌وکارها، هماهنگ بودن نهاد مالکیت صنعتی با نهادهای بین‌المللی، برنامه‌ریزی تعالی خط‌مشی‌ها، استفاده بومی از شاخص‌های ارزیابی بین‌المللی، واقعی شدن هزینه ثبت مالکیت صنعتی
	میزان سهم شرکت‌های دانش‌بنیان در GDP، افزایش اعتماد در تبادل فناوری، تربیت وکلای حقوقی و فناوری متخصص، پاسخگویی به ذینفعان، جایگاه مالکیت صنعتی کشور در جهان، نوآوری در خط‌مشی‌ها، عدم موازی کاری در فرآیندهای اجرایی متناسب بودن اجزای مالکیت صنعتی، تقویت صنعت با دانشگاه، عدم گرته برداری از خط‌مشی‌های سایر کشورها، نهاد مستقل برای رسیدگی به شکایات حین اجرا، رعایت موازین علمی و استانداردها در چرخه نوآوری، سازمان ملی مستقل

۹- بحث و نتیجه‌گیری

امروزه فرآیندهایی موفق هستند که در بازه‌های مختلف مورد ارزیابی قرار گیرند و ارزیابی‌هایی اثربخش هستند که با شاخص‌های مناسب انجام شوند. در این راستا، طراحی شاخص ارزیابی پیامد خط‌مشی‌های اجرایی اقدامات ملی مربوط به آن در نقشه جامع علمی کشور به مدیران در تشخیص وضعیت اجرا و به‌تبع آن در بهبود فرآیندها، یاری خواهد رساند. همان‌طور که مطرح شد، هدف نهایی این پژوهش، تدوین سنجه‌ای روا برای اندازه‌گیری پیامد خط‌مشی‌های اجرایی اقدامات ملی مربوط به آن در نقشه جامع علمی کشور است. برای طراحی سنجه‌ای جدید که سابقه‌ای در پیشینه دانشی موجود ندارد، استفاده از روش پژوهش کیفی روش مناسبی است.

شایان‌ذکر است نماگرهای ارزیابی اجرای موفق را می‌توان به دو بخش تقسیم کرد. برخی برای بیشتر خط‌مشی‌ها مشترک هستند و عمومیت دارند که می‌توان آن‌ها را نماگرهای عمومی نام‌گذاری کرد. بخش دوم، ملاک‌هایی هستند که اختصاصی هستند و برای هر خط‌مشی‌ای متفاوت هستند. پژوهش حاضر نیز مستثنا از این موضوع نیست.

یافته‌های این پژوهش همان‌طور که قابل پیش‌بینی بود در مقایسه با مبانی نظری از جامعیت تخصصی بیشتری برخوردار است (در مدل مفهومی پژوهش ۳۵ ملاک احصاء شده بود که به ۶۱ ملاک توسعه یافت) و ملاک‌های احصاء شده، حاصل روایت خبرگان می‌باشد و با پیشینه پژوهش در شاخص‌های عمومی سازگاری دارد و ملاک‌های تخصصی که تاکنون احصاء نشده بود، با انجام این پژوهش، موارد مذکور نیز مشخص شدند. نتایج این تحقیق بیانگر آن است که شاخص‌های ارزیابی سیاست‌های اجرایی اقدامات ملی مربوط به مالکیت صنعتی از نقشه جامع علمی کشور در ۵ مقوله کارایی، اثربخشی، بهبود و ارتقا، تداوم و استمرار و استاندارد مداری دسته‌بندی می‌شوند که شامل ۶۱ نماگر است. خبرگان مصاحبه شده در ۹ ملاک اجماع و تأکید بیشتری داشتند: ارزیابی‌های مستمر دوره‌ای و موردی، تعداد اقسام مالکیت صنعتی ثبت‌شده‌ای که تجاری‌سازی شده، تعداد اقسام مالکیت صنعتی ثبت‌شده توسط افراد مقیم، تعداد اقسام مالکیت صنعتی ثبت‌شده توسط افراد مقیم غیر مقیم، بروز و ظهور شرکت‌های دانش‌بنیان، سازمان ملی مالکیت صنعتی متمرکز مستقل، حفظ حقوق دانشگاه‌ها و مؤسسات

پژوهشی در قراردادهای پژوهشی با دستگاه‌های دولتی، تعداد استنادات به اختراعات ثبت شده و افزایش آگاهی عمومی در مورد ملاحظات مالکیت صنعتی.

در جدول زیر یافته‌های پژوهش در کنار یافته‌های پیشین آورده شده است:

جدول ۷. ملاک‌های یافته‌های پیشین و یافته‌های پژوهش

مقوله	شاخص (یافته‌های پیشین)	شاخص (یافته‌های پژوهش)
کارایی	چگونگی انتشار موارد ثبت شده، کسب حداکثر نتیجه با حداقل هزینه، کفایت، مناسب بودن، کارایی اقتصادی، جلوگیری از دوباره کاری؛ میزان حمایت‌ها از مخترعان، نحوه حمایت از مخترعان، میزان حمایت‌ها از مخترعان، میزان حمایت از ثبت اختراعات در مجامع بین‌المللی، نحوه حمایت از ثبت اختراعات در مجامع بین‌المللی، حداقل هزینه سربار	تعداد اقسام مالکیت صنعتی ثبت شده توسط افراد غیر مقیم، تعداد اقسام مالکیت صنعتی که تمدید می‌شوند، تعداد اظهارنامه‌های متقاضی ثبت خارجی، افزایش سرعت و کیفیت ارزیابی‌ها
بازداری	پیامد مثبت بر ذهن جامعه هدف، نتایج مطلوب و ملموس، اثربخشی هزینه، کیفیت مقررات بازدارنده، وجود نظام انگیزشی کارآمد، پیامدهای نویدبخش و امیدوارکننده خط‌مشی، اثرات زیست محیطی مثبت	خلق ثروت و درآمدزایی و کارآفرینی، اثرگذاری در نظام نوآوری و اقتصاد ملی، توسعه پارک‌های فناوری، واگذاری اقسام مالکیت صنعتی ثبت شده، جذب سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی در اختراعات، بهره‌مندی جامعه از اختراعات، تشویق مخترعان به اختراعات بعدی
نظام و استمرار	انجام مستمر ارزشیابی، بازبینی روند ارزشیابی، رفع موانع ارزشیابی، قابلیت اطمینان، قابلیت انطباق پذیری، پایداری مالی، رعایت انصاف، دقت در ارزیابی‌ها	غنی بودن اطلاعات اقسام مالکیت صنعتی ثبت شده، تربیت افراد متخصص در دانشگاه‌ها، حفظ حقوق دانشگاه‌ها در قراردادهای، اجرای صحیح روش تحقیقی ثبت اختراع، نظام ارزیابی منصفانه، ارزیابی‌های مستمر دوره‌ای و مقطعی، بازبینی روند ارزیابی
تعمیر و بهبود	رفع مسائل و معضلات جامعه هدف خط‌مشی، درس آموزی و یادگیری مبتنی بر خط‌مشی، سرعت در ارزیابی‌ها، دقت در ارزیابی‌ها، برنامه‌ریزی تعالی خط‌مشی	تحقق حقوق حاصل از داراییهای صنعتی، بکارگیری تحلیل پتنت در کسب و کارها، هماهنگی بودن نهاد مالکیت صنعتی با نهادهای بین‌المللی، برنامه ریزی تعالی خط‌مشی‌ها، استفاده بومی از شاخص‌های ارزیابی بین‌المللی، واقعی شدن هزینه ثبت مالکیت صنعتی

مقاله	شاخص (یافته‌های پیشین)	شاخص (یافته‌های پژوهش)
استاندارد مزاری	توصیف و استاندارد کردن فعالیت‌های خط‌مشی، رعایت موازن علمی و استاندارد، بازنمایی واقعیت وضع موجود، معیار عینی و سنجش پذیر، شفافیت، پاسخگویی، مشروعیت برون‌داد، همسازی با اصول اخلاقی، رعایت انصاف، عدالت بازتوزیعی، عدالت از طریق ناظر مالی، نوآوری در خط‌مشی‌ها	میزان سهم شرکت‌های دانش‌بنیان در GDP، افزایش اعتماد در تبادل فناوری، تربیت وکلای حقوقی و فناوری متخصص، پاسخگویی به ذینفعان، جایگاه مالکیت صنعتی کشور در جهان، نوآوری در خط‌مشی‌ها، عدم موازی کاری در فرآیندهای اجرایی متناسب بودن اجزای مالکیت صنعتی، تقویت صنعت با دانشگاه، عدم گرت‌برداری از خط‌مشی‌های سایر کشورها، نهاد مستقل برای رسیدگی به شکایات حین اجرا، رعایت موازن علمی و استانداردها در چرخه نوآوری

همانگونه که در جدول ۷ مشاهده می‌شود، یافته‌های پیشین عمومی بوده، ولی یافته‌های پژوهش مختص ارزیابی پیامدهای اجرای خط‌مشی‌های اقدامات ملی مربوط به مالکیت صنعتی از نقشه جامع علمی کشور می‌باشد و با ارزیابی بوسیله این نماگرها، بازخوردهای دقیق‌تری جهت اصلاح خط‌مشی‌های موجود و همچنین خط‌مشی‌گذاری‌های آتی بدست خواهد آمد.

در نهایت، به خط‌مشی‌گذاران و مجریان پیشنهاد می‌شود برای ارزیابی پیامدهای اجرای مصوبه «خط‌مشی‌های اجرایی اقدامات ملی مربوط به مالکیت صنعتی از نقشه جامع علمی کشور» از نماگرهای مذکور، استفاده نمایند تا مشخص شود که اجرای خط‌مشی‌های مذکور تا چه اندازه موفق بوده است، از آن جمله:

- سرعت و کیفیت ارزیابی‌ها ارزیابی شود (متوسط مدت زمان فرآیند ارزیابی‌ها محاسبه و میزان رضایت درخواست‌کنندگان ثبت، ارزیابی شود)
- اثرگذاری در نظام نوآوری تعیین گردد (میزان تأثیر در زیست بوم نظام نوآوری ارزیابی شود)
- رشد (تعداد) و توسعه پارک‌های فناوری مشخص شود
- تعداد اقسام مالکیت صنعتی واگذار شده، مشخص شود
- میزان جذب سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی در تجاری‌سازی اختراعات ارزیابی شود

- کیفیت اطلاعات اقسام مالکیت صنعتی ثبت شده (از استفاده‌کنندگان)، ارزیابی و نظرسنجی شود
  - رضایت متقاضیان ثبت از بی‌طرفی ارزیابان بررسی شود (نظرسنجی شود)
  - تعداد افراد متخصص آموزش دیده (نسبت به بازه زمانی مشابه در گذشته) مشخص شود
  - میزان رعایت حقوق (مالکیت مادی و معنوی) دانشگاه‌ها و موسسات پژوهشی در قراردادهایشان با سازمان‌های دولتی، ارزیابی شود
  - میزان رشد جایگاه مالکیت صنعتی کشور در جهان (باتوجه به گزارش‌های سالانه سازمان جهانی مالکیت فکری) بررسی شود
  - افزایش اعتماد در تبادل (عرضه‌کننده و متقاضی) فناوری ارزیابی شود
- این پژوهش همانند سایر پژوهش‌ها، محدودیت‌هایی داشت که از آن جمله چندوجهی بودن موضوع پژوهش (ترکیبی از علوم حقوقی و مدیریتی و اقتصادی و فنی مهندسی) بود که یافتن خبرگان مرتبط را مشکل می‌نمود، هرچند در این مصاحبه‌ها تا حد امکان تلاش شد تا بهترین افراد مطلع و متخصص انتخاب و گزینش و مصاحبه شوند. همچنین نقش و سهم هر یک از این ملاک‌ها در میزان موفقیت اجرای خط‌مشی موردبررسی، مشخص نشده است. بنابراین توصیه می‌شود این موضوع در تحقیقات آتی، موردتوجه و تأکید قرار گیرد.

۱۰- منابع

- [۱] خوبرو، محمدتقی و همکاران. «یکپارچگی صنایع دفاعی و غیر دفاعی: یک بوم‌نگاری خط‌مشی در صنعت دفاعی». مدیریت بهبود، دوره ۱۲، شماره ۴، ۱۳۹۷.
- [۲] الوانی، سید مهدی. «تصمیم‌گیری و تعیین خط‌مشی دولتی»، تهران، نشر سمت، ۱۳۹۳.
- [۳] معطوفی، علیرضا و دانکوب، مرتضی. «اولویت‌بندی عوامل موثر بر تدوین خط‌مشی‌های زیست محیطی کشور با استفاده از روش فرایند تحلیل شبکه‌ای». فصلنامه مجلس و راهبرد، سال ۲۴، شماره ۹۰، ۱۳۹۶، صص ۱۵۶-۱۲۵.
- [4] Smith, K. B. "The public policy theory primer. Routledge", 2018.

- [5] Jeff, lane and et al. "Strengthening health policy development and management systems in low and middle- income countries: South Africa's approach". Health Policy OPEN. Volume 1, December 2020, 100010.
- [۶] الوانی، سیدمهدی و شلویری، میثاق. «اجرای خط‌مشی عمومی». تهران، مرکز آموزش مدیریت دولتی، ۱۳۹۵.
- [7] Bartholomew, U & Chukwuemka, E.E.O. "The obstacles to effective policy implementation by the public bureaucracy in developing: The case of Nigeria". Singaporean Journal of Business Economics and Management studies, Vol.1, No.8, 2013, pp 34-43.
- [8] Hajipur, A., Foruzandeh, L.; Dananefard, H., Fani, A. "Design of the pathology pattern of general policy implementation in Iran", *Journal of military management research*, no. 58, 2016, pp 1 - 23.
- [۹] حسین‌پور، داود و همکاران. «ارزیابی خط‌مشی‌های اقتصادی مصوب مجلس شورای اسلامی با استفاده از نظریه داده بنیاد»، فصلنامه علمی-پژوهشی مدیریت سازمان‌های دولتی. دوره ۷، شماره ۲، ۱۳۹۸، صص ۱۴۸-۱۳۵.
- [10] David B. Truman. "The governmental Process". 2d ed. New York: Alfred A. Knopf, 1971.
- [۱۱] قلی‌پور، رحمت‌ا... . «تصمیم‌گیری سازمانی و خط‌مشی‌گذاری عمومی». تهران، نشر سمت، ۱۳۹۳.
- [12] Mueller, Bernardo. "Why public policies fail: Policymaking under complexity". *Economia*, Volume 21, Issue 2, 2020, Pages 311-323.
- [۱۳] خوبرو، محمدتقی و ابراهیمی، روح ا... . «عوامل کلیدی موفقیت در خط‌مشی‌گذاری بخش خدمات عمومی ایران». فصلنامه علمی مطالعات راهبردی سیاست‌گذاری عمومی. دوره، شماره ۳۲، ۱۳۹۸.
- [14] Ghazinoory, Sepehr and Aghaei, Parvaneh. "Differences between policy assessment & policy evaluation; a case study on supportive policies for knowledge-based firms". *Technological Forecasting & Social Change* 169, 2021, 120801.
- [15] Teresa Ballestar, Maria and et al. "A novel machine learning approach for evaluation of public policies: An application in relation to the performance of university researchers". *Technological Forecasting & Social Change* 149, 2019, 119756.

- [۱۶] واعظی، رضا و محمدی، محسن (۱۳۹۶)، «الگویی برای ارزیابی خط‌مشی‌های عمومی در ایران» مطالعه خط‌مشی مالیات بر ارزش افزوده، چشم‌انداز مدیریت دولتی، شماره ۲۹، ۱۳۹۶، صص ۷۲-۴۷.
- [۱۷] بوستان زر، جمال و همکاران. «مدل دینامیکی ارزیابی خط‌مشی‌های عمومی». فصلنامه راهبرد اقتصادی، سال هفتم، شماره بیست و پنجم، ۱۳۹۷، صص ۴۳-۵.
- [18] De La Cruz, Pablo and et al. "Indicators of well-being among indigenous peoples of the Colombian Amazon: Tensions between participation in public policy making and autonomy". Environmental and Sustainability Indicators. Volume 7, September 2020, 100044.
- [19] Lelen, Helena and et al. "Driving innovation: Public policy and human capital". Research Policy. Volume 48, Issue 9, November 2019, 103791.
- [20] Samandar Ali Eshtehardi, Mojgan and Goodarzi, Mehdi. "Improving the Iranian Industrial Property System (IPS): A comparative case study of Iran and South Korea". World Patent Information 63, 2020, 101991.
- [21] Hill, Michael. "The Public Policy Process", Longman, United Kingdom, Fourth edition, 2005.
- [۲۲] طباطبائیان، سید حبیب ... و همکاران. «ارزیابی سیاست‌های علم، فناوری و نوآوری»، تهران، مرکز تحقیقات سیاست علمی کشور، ۱۳۹۱.
- [23] Bridgman, P. & Davis, G. "Australian Policy Handbook", 2edn (First Published in 1998). Sydney, Allen and Unwin, 2000.
- [۲۴] رهنورد، فرج ... و رهنورد، ساناز. «استقرار اجرای خط‌مشی عمومی»، تهران: مرکز آموزش مدیریت دولتی، ۱۳۹۷.
- [۲۵] قلی‌پور، رحمت‌الله و همکاران. «ارائه مدلی برای اجرای خط‌مشی‌های صنعتی مطالعه موردی در استان قم». مدیریت فرهنگ سازمانی، شماره ۲۴، ۱۳۹۰.
- [26] Niknamian, Soroush. "Identification of internal and external factors affecting the optimal implementation of government policies". figshare. Journal contribution, 2019.
- [۲۷] الوانی، سیدمهدی و شریف‌زاده، فتاح. «فرایند خط‌مشی‌گذاری عمومی». تهران، انتشارات دانشگاه علامه طباطبایی، ۱۳۹۶.

- [28] Hill, M. & Hupe, P. "Implementing public policy: Governance in theory and in practice". Sage, 2017.
- [29] ممیوند، بهروز و همکاران. (۱۳۹۸)، «بررسی و ارائه الگوی اجرای خط‌مشی‌گذاری زیست محیطی با استفاده از نظریه داده‌مبنا». فصلنامه مجلس و راهبرد. دوره ۲۶، شماره ۹۸، ۱۳۹۸، صص ۷۱-۹۱.
- [30] Maor, Moshe, and James J. Gross. "Emotion Regulation by Emotional Entrepreneurs: Implications for Political Science and International Relations". Paper presented at: the 73rd annual MPSA Conference, April 16-19. Chicago, 2015.
- [31] FitzGerald. C, O'Malley. E, O Broin. D . "Policy success/policy failure: A framework for understanding policy choices". Public Policy and Administration, 67 (2), 2019, pp 1-24.
- [32] Holland. H.J, Green. J.J, Laura. A & Phillips. M. "School Health Policies: Evidenced based Programs for Policy Implementation". Journal of Policy Practice, 15 (4), 2016, pp 314-332.
- [33] Rajapakshe, Wasanthe. "Implementation in Small and Medium Enterprises (SMEs) in Sri Lanka". International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences, Vol.7, No.12, 2017.
- [34] سکاران، اوما. «روش‌های تحقیق در مدیریت». ترجمه محمد صائبی و محمود شیرازی. تهران، مرکز آموزش مدیریت دولتی ریاست جمهوری، ۱۳۹۰.
- [35] Bluhm, D. J., Harman, W., Lee, T. W., & Mitchell, T. R. "Qualitative research in management: A decade of progress". Journal of Management Studies, 48(8), 1866-1891, 2011.
- [36] دانایی‌فرد، حسن و همکاران. «روش‌شناسی پژوهش کیفی در مدیریت: رویکردی جامع». تهران، انتشارات صفار، ۱۳۹۸.
- [37] Glaser, B. G. "Theoretical sensitivity: Advances in the methodology of grounded theory". Mill Valley, CA, The Sociology Press, 1978.
- [38] Locke, K. D. "Grounded theory in management research". Sage Publications Limited, 2001.
- [39] Glaser, B. G. "Conceptualization: On theory and theorizing using grounded theory". International Journal of Qualitative Methods, 1(2), 1998, pp 23-38.

[40] Glaser, B. G., & Holton, J. "Remodeling grounded theory". Historical Social Research/ Historische Sozialforschung. Supplement 19(32), 2007, pp 47-68.

[۴۱] حاجی‌زاده، ابراهیم و اصغری، محمد. «روش‌های و تحلیل‌های آماری با نگاه به‌روش تحقیق در علوم زیستی و بهداشتی». جهاد دانشگاهی. چاپ اول، ۱۳۹۰.